

MAN LABAI PASISEKĖ

MARTYNAS JONKUS KLAIPĖDOS SENDVARIO
PAGRINDINĖ MOKYKLA, 10A KLASĖ.
DARBO VADOVĖ LINA PILKAITIENĖ

2013 m. gegužės 18 d. Vyskupo Motiejaus memorialiniame muziejuje vykusiame dvidešimtojoje tradicinėje respublikinėje moksleivių Motiejaus Valančiaus raštų meninio skaitymo šventėje šoka Kūlupėnų Motiejaus Valančiaus pagrindinės mokyklos (Kretingos r.) auklėtiniai. Aistės Čėsnaitytės nuotrauka

Man labai pasisekė – gimiau ir augu krašte, turinčiame labai gražią kalbą. Didžiuojuosi, kad esu mažos šalies, bet didelės kalbos atstovas. Paklauskite, kodėl?

Apie lietuvius dar senų senovėje prancūzų kalbininkas A. Meje sakė: „Jei norite išgirsti, kaip Adomas ir Ieva kalbėjo Rojuje, važiuokite į Lietuvos kaimą ir klausykites“. Sakykit, ar ne didelė garbė priklausyti mažai tautai „su dideliu žodynu“? Ar maža laimė kalbėti kalba, kuri mažiausiai nutolusi nuo indoeuropiečių prokalbės?

Pasakysiu jums ir dar kai ką. Man pasisekė dvigubai! Aš moku dvi kalbas! Mano gimtoji kalba – žemaičių. Aš esu kilęs iš Skuodo rajono. Netoli Mosėdžio yra toks mažas kaimelis – Krakės. Keletą metų lankiau mokyklą Mosėdyje. Turbūt žinot, kuo garsus šis miestelis? Priminsiu. Iš mano krašto kilę daug garsių žmonių – rašytoja Lidija Šimkutė, aktorė Doloresa Kazragyte, dainininkas Žilvinas Žvagulis. Mano dėdė Ambraziejus Jankus – rašytojas, poetas, publicistas. Bet labiausiai Mosėdį išgarsino žilabarzdės žemaitės gydytojas Vaclovas Intas. Tai jis įkūrė akmenų muziejų, tai jis užkrėtė vietos gyventojus keista liga – mylėti akmenis. Kai pagalvoji, akmuo – stiprybės, tvirtumo simbolis... Sako, „akmenėlis turi šaltą širdį“ arba kad akmenys neturi širdies. Ir apie žmogų juk kartais pasakoma – akmenširdis. Bet man neatrodo, kad akmenys beširdžiai. Galbūt todėl, kad aš – iš Mosėdžio. Kad akmenys moka ne tik tylėti, bet ir kalbėti, regis, atrodo ne man vienam. Netoli Salantų daug metų akmenis „augino“, jaukino ir kalbino pranciškonų vienuolis skulptorius Vilius Orvidas... O ar nepanaši žemaičių kalba į akmenį? Kartais – grubi, kampuota, nenušlifluota? Ar neprimena ji žemaitiško charakterio – kartais grubaus, irgi kampuoto, irgi nenušlifluoto? O kartais ta kalba taip puikiai nugaludinta, kad atrodo, jog jokia kita pasaulio kalba negalima tiek daug pasakyti, kiek savo gimtąja...

Manau, kuo esame gimę, tuo ir turime būti. Gimę žemaičiais, turime kalbėti savo gimtąja kalba. Tik taip galime išsaugoti tvirtą tautą, jos kalbą, istoriją. Tarmė žmogui yra pirmasis langas į pa-

saulį. Žmogus, augdamas tarminėje aplinkoje, kartu su tarme susikuria savitą požiūrį į pasaulį. Kalbėjimas tarmiškai daro teigiamą poveikį. Vaikas įpranta kalbėti, mąstyti kiek kitaip. Taip jis tampa savita, įdomia asmenybe. Jei žmogus įdomus sau, jis įdomus ir kitiems. Įsivaizduokime situaciją – Vilniaus gatvėje du jaunuoliai tarpusavyje bendrauja žemaitiškai. Aplinkiniams, žinoma, tai atrodo keista, neįprasta, nes jiems, vietiniams, ši kalba pasirodys svetima, nesuprantama, nepažįstama. Galbūt kas nors net pasišaipys. Bet jei šeimoje į gimtąją tarmę yra žiūrima pagarbiai, stengiamasi išsaugoti tarminę tapatybę, tai tik grūdina jauno žmogaus charakterį. Nepabūgti patyčių, išlikti savimi – ar ne išbandymas jaunam žmogui? Manau, kad kalbėti tarmiškai – tai nebijoti būti savimi. O tai labai svarbu šiandiniame pasaulyje.

Geras tarmės mokėjimas yra kalbos jausmo pagrindas. Kalbos jausmas yra įgūdžių visuma, lemianti kalbos gerumą, taisyklingumą. Turintis šį jausmą žmogus supranta, ar jis kalba taisyklingai, ar ne. Nutraukę ryšį su savo gimtąja tarme, galime netekti tvirtos kalbos pamato. Lietuvoje dažnai gėdijamasi kalbėti tarmiškai, nes manoma, kad tai yra neišsilavinimo požymis. Bet man atrodo, kad geriau kalbėti gimtąja tarme, negu stengtis vaizduoti tai, kas nesi. Žemaitiškas akcentas beveik visada bus girdimas, žemaitiškos sakinių konstrukcijos, gramatika mus vis tiek išduos, niekur nepabėgsim ir nuo savo leksikos – uodą pavadinsim kniuisiu, krepšį – kiuociu, kopėčias – drobynomis, tvartą – kūte... Ar neapsijuoksim tada lietuviškai besimaivydami? Tarmė tikrai nėra netobulumo požymis, ji yra tokia pat gera bendravimo priemonė, kaip ir bendrinė kalba.

Pastarųjų metų praktika rodo, kad ten, kur tarmė yra stipriai įsitvirtinusi, ji gali pereiti ir į oficialųjį lygmenį. Pavyzdžiui, Skuodo rajono savivaldybės meras Stasys Vainoras teigia, kad savivaldybės taryba per posėdžius nusprendė kalbėti tarmiškai, nes taip

Žemaitija. Danutės Mukienės nuotrauka

Mosėdžio miestelio (Skuodo r.) panorama. 2013 m. Danutės Mukienės nuotrauka

siekiami išsaugoti kultūrinį žemaičių paveldą – tarmę. „Tiesiog esame žemaičiai, todėl, kad nelaužytume liežuvio, nutarėme įsivesti ir žemaičių tarmę“, – yra pasakęs S. Vainoras. Anot jo, žemaitiškai moka kalbėti visi tarybos nariai. Šis reglamentas buvo patvirtintas savivaldybės taryboje. Visi dokumentai savivaldybėje pildomi bendrine lietuvių kalba. Taigi ne tik paprasti kaimo žmonės, bet ir politikai gali prisidėti prie tautos kultūros paveldo išsaugojimo, tarmės propagavimo. Svarbiausia – neperlenkti lazdos, žinoti, kur galima ir būtina bendrauti tarmiškai, o kur reikalinga prabilti bendrine kalba. Taip elgdamiesi parodysime, kad puoselėjame ne tik savo tarmę, bet gerbiame ir kitas tarmes bei kalbas.

Džiugu, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2013 metus paskelbė Tarmių metais. Taip siekiama išsaugoti unikalų kultūros paveldą. Tik turėdami kuo išsiskirti, mes galime būti įdomūs pasauliui. Ar būsim kaip tie akmenys? Kieti, išdidūs, nepajudinami? Ar išsaugosim savo gimtąją kalbą – tarmę? Manau, kad taip. Kol didžiuosimės, kad mes, žemaičiai, vėliausiai Europoje buvom apkrėstyti, kol jausim už nugaros Simono Daukanto žingsnius, aidinčius nuo Kalvių iki Vilniaus, kol girdėsime vyskupo Motiejaus Valančiaus balsą, liepiantį išsiblaivyti ir skaityti, kol mylėsime gimtąjį kraštą taip, kaip mylėjo mūsų protėviai, tol aidės Žemaitijos žemėje išdidi žemaičių kalba.

2013 metai

GAVOME TAM, KAD BRANGINTUME

JUSTĖ URBONAITĖ, KLAIPĖDOS MARTYNO
MAŽVYDO PROGIMNAZIJA, 6D KLASĖ
DARBO VADOVĖ LIETUVIŲ KALBOS MOKYTOJA
ILONA VILIKANSKIENĖ

Kartais pagalvoju: kokia maža mūsų gimtoji Lietuva. Tačiau, nepaisant to, mes, lietuviai, galime daug kuo didžiuotis! Mūsų žmonės labai darbštūs, o garbingos mūsų krašto istorijos galėtų pavydėti ir pačios didžiausios valstybės, daug skaitlingesnės tautos. Gimtoji mūsų kalba – viena seniausių ne tik Europoje, bet ir visame pasaulyje. Bet ne tik tuo ji unikali, išskirtinė ir nepakartojama. Kaip į didelę, plačią upę subėga, suteka daug mažų upių, upelių, šaltinių ir šaltinėlių, taip ir gimtoji lietuvių kalba skirtingose Lietuvos vietose tokiu pačiu, o drauge ir kitokiu žodžiu, kitaip tariamu garsu prakalbina savą ir j svečius atkeliavusį. Mes, lietuviai, išsaugojome tarmes, patarmes, kurios yra tarsi antra gimtoji kalba. Išėitų, jog kai kurie iš mūsų mokame ne vieną, o net dvi lietuvių kalbas.

O kas tarmė yra man, mieste gimusiai ir užaugusiai? Atsakyti nesunku – su ja susijęs visas mano gyvenimas. Nuo pat mažens mane supa ne tik tai, kuo džiaugiamės, ką puoselėjame ir stengiamės išsaugoti visi mes, lietuviai (tradicijos, papročiai, gimtoji kalba), bet ir širdžiai mielas kalvotosios Žemaitijos kraštovaizdis, ir žemaičių tarmė, kuri neatsiejama nuo man pačių brangiausių žmonių.

Gerai pamenu, kaip mes su broliu klausydamomės žemaitiškai sekamų močiutės pasakų ir liūdny, kažkokio nenusakomo, nepaaiškinkamo ilgesio kupinų dainų. Nors tuomet gal net ir pusės žodžių nesuprasdavome, klausytis močiutės pasakų ir dainų mums būda-

(Nukelta 30 p.)

Mosėdžio miestelio (Skuodo r.) centras. 2013 m. Danutės Mukienės nuotrauka

(Atkelta iš 29 p.)

vo daug įdomiau nei tų, kurias išgirdavome jau vėliau mokykloje ir iš kitų žmonių lūpų. Smagiausia man būdavo, kai močiutė pasisodindavo ant kelių, į savo rankas paimdavo mano mažus delniukus, kiusnodavo, imituodama, kad jojam ant arklio, ir dainuodavo:

„Juoju, juoju i torgieli, pėrkso, pėrkso pīragieli. Pėrkso dīdeli – nasuvalgīs, pėrkso maža – naprivalgīs, pėrkso vidutini – kap ratu tekini.“

Būdama dar darželinukė, turėjau draugę, tikrą bendražygę, kuri

Kairėje ir viršuje – Rašytojos Žemaitės memorialiniame muziejuje Bukantėje (Plungės r.). 2013 m. Danutės Mukienės nuotraukos

taip pat kalbėjo žemaitiškai. Gerai atsimenu, kaip išeidavom į lauką, kur nors patogiai įsitaisydavom ir kalbėdavomės, teisingiau pasakius, liuobam rokoutėis, nes juk kalbėjomės tik žemaitiškai! Žinoma, mūsų kalba buvo labai laužyta, bet tada įsivaizdavome kalbančios tikrai švariai žemaitiškai. Dar sugebėdavome ir kitus, šalia susėdusius ir besiklausančius, pamokyti! Suguldydavom savo lėles, klostydavom jas ir dainuodavom lopšinę (tą pačią, kurią man dainuodavo ir mama, ir močiutė):

„Aa, Aa, apa pā, zuikis vāka lingavā, belingoudams užsnūdā, katēns nuosi nukondā. Aa, Aa, apa pa....“

Iš kur tas noras būti žemaite, šnekėti draugams nesuprantama, kartais net juoką keliančia kalba? Galbūt ta lopšinė visa ko kaltininkė? O gal tai, kad visos mano vasaros, ir ne tik jos, prabėgo kaime šalia tik žemaitiškai kalbančių man brangių žmonių?

Visi mano giminės ir iš mamos, ir iš tėčio pusės yra žemaičiai. Tik jų žemaičių kalba nevienoda. Mano mama – iš Plungės rajono. Taigi ji, anot pačios mamos, yra pati „tikrų tikriausia“ žemaitė – „dounininkė“. O štai tėtis į Klaipėdą atkako iš Šilalės rajono. Jis – „dūnininkas“. Mama su tėčiu sakė, kad yra ir dar viena žemaičių patarmė – „donininkai“. Pasakojo ir tai, kad ši patarmė yra viena iš sparčiausiai nykstančių ir kalbančiųjų šia šnektą, deja, nebėra daug. Gaila, net labai gaila...

Nors mano tėvelių ir senelių tarmė ta pati, tačiau, pasirodo, kartais net ir žemaičiai tarpusavy gali nesusišnekėti. Mama pasa-

Bukantėje (Plungės r.). 2013 m. Danutės Mukienės nuotrauka

kojo, kaip kartą nuvažiavo į svečius pas tėčio gimines. Buvo likusios vos kelios dienos iki šv. Velykų, tad visa šeimyna ruošėsi marginti kiaušinius. Tėčio mama – uošvienė (žemaičiai vyro mamos *anyta*, kaip tai įprasta kituose Lietuvos etnografiniuose regionuose, nevadina) – paprašė, kad mano mama parneštų kiaušinius iš staldo (tvarto). Mama nesuprato, kas tas staldas, tad turėjo klausti tėčio. Mano mamos tėviškėje tvartą visi „*kūte*“ vadina.

Tokių žodžių, kurių gali nesuprasti vos už keliasdešimties kilometrų gyvenantys žemaičiai, yra daug. Pavyzdžiui, tą visus vieno-dai skaudžiai kandantį uodą ne visur žemaičiai vadina taip pat: pietų žemaičiai sako „*varms*“, o šiaurės žemaičiai – „*kuisis*“, vienur prieangis – tai „*prišinīs*“ arba „*prišininkė*“, o dar kitur, jau žiūrėk, „*preminie*“. Vienur kopėčios – „*kopiečės*“, kitur – „*druobinas*“, vienam kaime krepšis – „*krestis*“, o už kelių dešimčių kilometrų – tą patį daiktą jau „*krežiu*“ vadina. Atrodytų, ta pati žemaičių tarmė, o kokia skirtinga!

Pastebėjau, kad dabar net ir mano tėtis dažniau kalba „dounininkų“ patarme negu „dūnininkų“. Ir man labiau patinka šnekėti taip, kaip žmonės kalba mamytės gimtinėje. Gal todėl, kad čia dažnai svečiuojamės, kad čia, kur ji gimė ir augo, suvažiuojame beveik per visas šventes...

Pamenu, kai su broliu buvome maži, močiutė per Užgavėnes sakydavo:

– Lauku židuku, jė anėi naatės, tā i žėima naišės.

Tada mes su broliu čiupdavome senelio išdrožtas kaukes, vilkdavomės ant savęs viską, ką tik rasdavom senose spintose, skryniose, ir bėgdavom pas močiutę, dainuodami dainą, kurią pati ir buvo išmokiusi:

Mes židokā iš Seduos,
Nuorem blīnu i kavuos.
Jėgu blīnā namaišītē,
Prašuom pinīgus skaitītē.

Dar sušokdavome ratelį kartu su močiute, kuri apsimesdavo, kad nežino, nesupranta, kas mes tokie. O tada ji klausdavo, ar norime blynų.

– Nuorem, nuorem i blīnu, i kavuos nuorem! – šaukdavome abu su broliu. Močiutė mus vaišindavo blynais. Tokių skanių, pūstažandžių blynų, kokius kepa mano močiutė, niekur ir niekada daugiau nesu valgijusi! Kažin, ar kada ir bevalgysiu?!

2013-ieji metai yra paskelbti tarmių metais. Tai dar kartą įrodo, kokios svarbios yra tarmės ir kaip būtina jas išsaugoti ateinančioms kartoms.

Kai anksti ryte eidama į mokyklą prasilenkiu su pro šalį einančia jauna mamyte, kuri už rankos veda pyplį į darželį, ir girdžiu: „Mamytė, a nupirksi manei ton rauduona mašinėlė?“, nusišypsau ir pagalvoju: tarmėms lemta gyventi.

Žinau, kad niekas ir niekada iš manęs neatims noro ir gebėjimo kalbėti tarmiškai. Suprantu ir tai, kad ir aš, ir tas mažylis tarmę – šią tėvų ir senelių dovaną – gavome ne šiaip sau, o tam, kad ją saugotume, brangintume ir perduotume savo vaikams.

Dešinėje – Rašytojos Žemaitės memorialinio muziejaus Bukantėje (Plungės r.) pastatai ir ekspozicijų fragmentai. 2013 m. Danutės Mukienės nuotraukos

